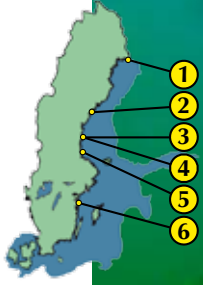

HEMMAVATTEN – FÖR VEM?

Storspiggen har gjort de utsötade bräckta kusthaven på norra halvklotet till sin speciella hemmamiljö.

3: ARNÖVIKEN 070806-0121

2: GRÖNSVIK 030905-0120

Tånglaken är de mörka skrymslenas och hemlighetsfulla håligheters fisk. Den väntar med att komma fram och jaga tills den kan ta skydd av nattmörkret.

Smaltången på stenblockets topp är den hittills (2008) enda art som kan hävda egen hemorts rätt i Österhavet. Havstulpanerna längs blockets sidor har gjort sig hemmastadda i hav över hela världen.

4: HÖLICK 070807-0217

Östersjön, Bottenhavet och Bottenviken är unga hav. I sin nuvarande form har Österhavet funnits i mindre än 4 000 år. Det är väldigt kort tid för endemiska arter att hinna bildas – arter med ursprung i just den miljön och som finns bara där. Det är till och med kort tid för invandrade arter både från närbelägna och avlägsna vattenområden att "fylla" alla tillgängliga livsmiljöer och göra sig hemmastadda. I all synnerhet som livsmiljöernas karaktär sträcker sig från "nästan hav" längst i söder till "nästan insjö" uppe i norr – plus hela skalan där emellan.

Vilka djur och växter kan då göra anspråk på att ha Österhavet som sitt eget "hemmavatten"? Kanske inte någon enda! Åtminstone inte i samma bemärkelse som de endemiska arterna på andra håll i världens hav och insjöar. Många av dem utvecklades för miljontals år sedan. De har stannat kvar på plats och i oförändrat skick alltsedan dess. Jämfört med deras livshistoria är Österhavets hela existens bara ett försvinnande kort ögonblick i tiden.

Sett i ett världsperspektiv blir det alltså nödvändigt att tumma lite på begreppen. Då går det att urskilja tre (eller fyra?) olika artkategorier med Österhavet som sitt nuvarande hemmavatten: invandrare från havsmiljö, invandrare från sötvatten och invandrare från andra brackvatten. Fjärde gruppen skulle vara ursprungliga arter. Finns det sådana i Österhavet? DNA-tekniken har rört om i grytan. Vad är en art? Var går gränserna mellan arter?

Enklast blir att göra ett subjektivt urval. I det här kapitlet presenteras några arter som är typiska och karakteristiska för brackvattensmiljön. Flera av dem kallas för "istidsrelikter". De har ganska märklig utbredning. Dels finns de i utsötade kustområden i Norra Ishavet, dels i Östersjöområdet – men inte längs norska och svenska västkusten där emellan! Övriga förbindelsevägar består idag av torra land... Det brukar förklaras med att arterna skulle ha invandrat i samband med någon av de senaste istiderna genom en vattenförbindelse mellan nuvarande Finska Viken via Ladogasjön och Onegasjön upp till Vita Havet vid Kolahalvön. Då protesterar geologerna. Enligt dem kan en sådan vattenväg aldrig ha existerat. Gåtan är fortfarande olöst.

Några välkända istidsrelikter är hornsimpa, skorv och reliktpungräka. Intressant nog finns alla tre även i en del djupa och klara insjöar – men de anses inte vara utvandrade till brackvatten därifrån. Snarare tvärtom.

Invandrare från havet är tång, strömming, östersjömussla och blåmussla. I alla fall ansågs det självklart tills DNA-undersökningar ifrågasatte musslor-nas härkomst. Och utnämnde smaltången till ursprunglig art...

Från sötvatten kommer abborre, mört och många andra kustfiskar. Dessutom båtsnäcka och massor av andra småkryp. Och blommande växter.

Trots ryktet som "artfattigt" har Österhavet en förbluffande brokig uppsättning arter i sitt varierade sortiment av livsmiljöer. De fortsätter att fyllas på – i en naturlig process. Läs vidare om inflyttningen på sidan 280. ■

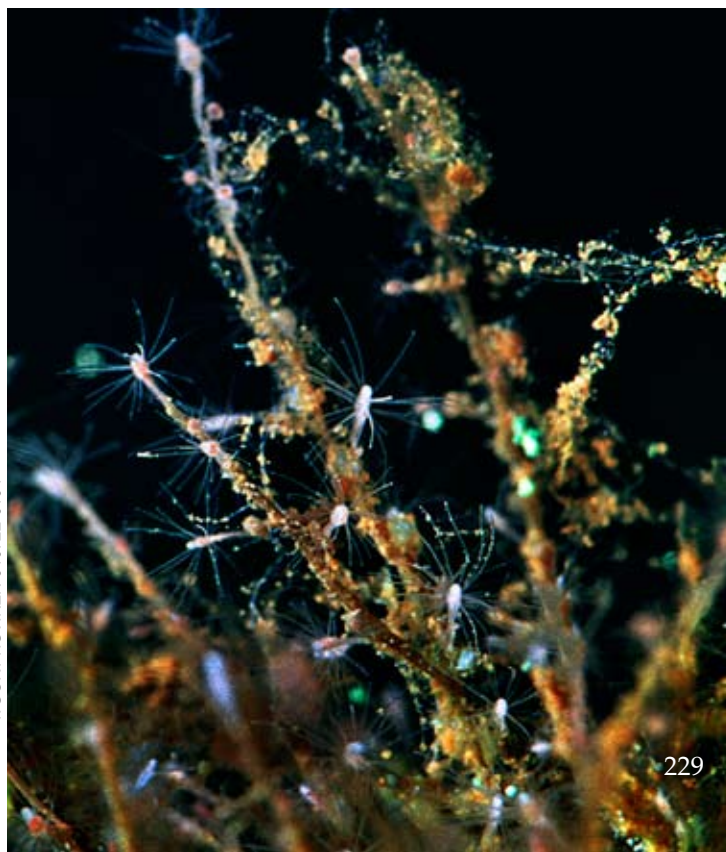

Hornsimpan härstammar från Norra Ishavet. Men blåmusslan – är den invandrad från Atlanten eller från brackvattenhav på andra sidan Nordpolen?

På den skräpiga och slammiga botten i en småbåtshamn kryper en skorv omkring bland skal efter östersjömussla och hjärtmussla. Arterna har invandrat från olika håll. Idag har de sina hemmavatten i Österhavet.

Från sin ursprungsmiljö i Kaspiska Havet har klubbpolypen sökt sig nya hemmavatten i insjöar och brackvattensområden över hela världen. Här sträcker polyperna ut sina hungriga fångstarmar från en sjunkstock i nordligaste Bottenviken.

6: FAMS DAL 051018-0134

5: ESKÖN 070717-0108

1: SORTTISVIKEN 040722-0104